

SITUAȚIA AGRARĂ A ȚĂRĂNIMII DEPENDENTE DIN TRANSILVANIA ÎN 1848

de LIVIU PATACHI

Fostul principat al Transilvaniei, cuprindea în preajma anului 1848 : „*pământul comitatelor*“ — pământul nobilimii maghiare — cu comitatele Albă de Sus și Alba de Jos, Tîrnava, Turda, Cojocna — Cluj, Dobica, Solnocul Interior, Hunedoara și districtul Făgărașului; toate locuite de majorități românești ;¹ *pământul secuilor* sau Secuimea, cu scaunele Odorhei, Mureș Ciuc și Trei-Scaune, ai cărui locuitori erau în majoritate secui² ; „*pământul crăiesc*“ — fundus regius — numit și pământ al sașilor, cu treisprezece scaune, deși și acest teritoriu era locuit în majoritate de români³ și *teritoriul regimentelor grănicerești* românești și secuești — confiniile militare sau ținutul numit „Granița“ — care a stat sub autoritățile militare ale Curții din Viena pînă la desființarea lui⁴. Cadrul istoric al problemei pe care o cercetăm, cuprinde în afară de fostul principat al Transilvaniei și regiunea cunoscută sub numirea de „*Partium*“, pentru că în preajma anului 1848 atît în Transilvania cît și în regiunea amintită existau raporturi agrare identice, iar la 1848, în epoca absolutismului austriac și mai tîrziu s-a aplicat aci același regim agrar. Și în această regiune de margine, care cuprinde județele : Zărand, Sol-

---

¹ Fényes Elek, Magyarországi Statisztikája (Statistica Ungariei), vol. I, Pesta 1842, p. 52 b ; 916.015 locuitori români, 368.540 maghiari, 42.000 sași. Söllner I., Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen, Sibiu, 1856, p. 297 ; numărul ungarilor din comitate se cifrează la numai 225.652 suflete. C. Daicovici, St. Pascu, V. Chereșteșiu, T. Morariu, Din istoria Transilvaniei, vol. I, ed. a II-a, București, 1961, p. 326 ; peste 80% români.

² Söllner I., *op. cit.*, p. 298 ; 270.000 locuitori secui față de 58.550 români.

³ *Ibidem*, p. 298 ; 205.635 față de 172.000 sași. Petru Suciu, Ardealul din punct de vedere administrativ, în „Societatea de mine“, Cluj, 1928, an. V, nr. 3/1954 ; la 1437 reprezentanții nobililor și păturii dominante a secuilor și ai patriciatului săsesc, care au încheiat așa-zisa „unire“ a celor trei națiuni — Unio trium nationum — au împărțit Transilvania în cele trei ținuturi ; împărțirea a durat pînă la înăbușirea revoluției de la 1848.

⁴ Söllner I., *op. cit.*, p. 298 ; 79.387 români față de 110.473 secui. Transilvania e luată în accepțiunea mai restrînsă și corespunde cu teritoriul cuprins între Carpații Răsăriteni, Carpații Meridionali și Munții Apuseni (Transilvania propriu-zisă) ; în evul mediu acest teritoriu a format principatul Transilvaniei.

nocul de Mijloc, Crasna și districtul Cetatea de Piatră (Chioarul), țărani romini formau majorități covârșitoare¹.

* * *

Dieta transilvăneană, cu prilejul elaborării legii agrare din anul 1848 a avut în vedere categoriile în care era împărțită țărănimea aservită din punct de vedere agrar. Această împrejurare ne îndeamnă să înfățișăm raporturile dintre stăpîni feudali și supușii lor de pe pămîntul comitatelor, și situația din punct de vedere agrar a țărânimii române de pe pămîntul crăiesc și teritoriul de graniță militarizat, în preajma anului 1848.

În preajma anului 1848 țărănimea dependentă era împărțită în trei categorii: 1. iobagii propriu-ziși 2. jelerii și curialistii și 3. slugile de curte sau servitorii².

Iobagii, care se mai numeau coloni și urbarialiști, erau țărani posesori de pămînturi — „moșii“ — al căror drept de proprietate a trecut la feudali, laici și clerici, prin silnicie și abuzuri și aceștia au ajuns proprietari ai pămîntului țărănesc și în mare măsură beneficiarii produselor lui³.

„Moșiile iobăgești“, care se mai numeau sesii — sessio, sesie, pămînturi colonicale și urbariale — se compuneau din locuri de casă și grădină în sat, din pămînt arător cu finațul corespunzător, numit apartenență (appertinentiae) sau din pășuni, păduri, vii, ape, locuri cu stuf sau trestie (stufărișuri) și terenuri necultivate în hotarul satului⁴.

Aceste „moșii“ ca întindere formau sesii întregi, jumătăți, sferturi sau subdiviziuni mai mici. Aceste subdiviziuni erau mai numeroase la cîmpie, datorită densității populației și fărâmițării sesiilor, provocate

¹ Fényes Elek, *op. cit.*, p. 26—27; 163.641 romini față de numai 61.127 maghiari. T. V. Păcățianu, Județe românești desființate de regimul maghiar, în „Societatea de Științe“, 1930, nr. 4, p. 362: „partes reapplicatae“ — pe scurt Partium — părți realipite Transilvaniei în urma rescriptului din 31 dec. 1732, care a anulat decretul dielei ungare din același an privitor la anexarea acestui ținut la Ungaria. Regimul agrar din Ungaria diferă de cel din Transilvania.

² I. Pușcariu, Comentariu la cea înaltă patentă din 21 iunie 1854 pentru Ardeal, I. Sibiu, 1858, p. 30 și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 115.

³ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 12, 30 și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 115. I. A. Grimm, *Das Urbarialwesen in Siebenbürgen*, Viena, 1863, p. 23; colonii au fost iobagii, (șerbii) propriu-ziși. D. Prodan, Iobăgia în domeniul Băii de Arieș la 1770, Cluj, 1948, p. 20; cuvîntul iobag a fost înlocuit cu cel de colon de Iosif II, la 1785. (*Ibidem*, p. 96); în legiuirile austriece pentru Transilvania iobagul are numele de Urbarialbauer (urbarialist).

⁴ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 6, 18, 35—36 și D. Prodan, *op. cit.*, p. 22, 33. Ember Gyözö, *Parasztmozgalmak 1848-ban* (Mișcări țărănești în 1848) în *Forradalom és szabadságharc 1848/49*, Budapesta, 1948, p. 192—193; urbariul (urbarium, urbër) a fost contractul încheiat de stăpînul feudal cu iobagii săi, prin intermediul autorității comitatense, în care s-au specificat obligațiile acestor supuși față de stăpîni, după sesiile lor și îndatoririle lor față de el; în Transilvania s-au încheiat numai contracte particulare (neoficiale), numite contracte urbariale suplimentare („urbërpótló szerződések“).

mai ales de două cauze : de înmulțirea familiei iobăgești, care obliga pe iobag să împartă sesia în mai multe părți, ajungându-se astfel chiar la a 16-a parte din moșie și de dorința feudalului de a crește numărul iobagilor săi, în care caz, acesta lua din pământul iobăgesc, care la început era sesie întregă, și-l împărțea¹. Subdiviziunile mai mici se compensau după posibilități prin defrișări². Mărimea unei sesii varia după regiune și teren, după cât era necesar pentru întreținerea familiei și după cât a cuprins familia la început³.

Sesiile iobăgești erau de două feluri : locuite (populosae) și nelocuite sau pustii (desertae). La situația din urmă s-a ajuns prin deces fără moștenitori, prin faptul că sesiile au fost părăsite prin fugă din cauza nesatisfacerii obligațiilor de rentă sau din cauza că iobagii au primit pământ mai bun⁴.

Pădurile, pășunile și stufărișurile, în regulă generală, se găseau în folosința iobagilor și stăpînitorilor de moșii, iar modul folosirii diferea de la loc la loc⁵.

Numărul redus al pădurilor în urma defrișărilor, impuse de cererea tot mai mare de produse agricole pe piața internă, împrejurarare care stimula tot mai mult producția de grîne, dar și extinderea suprafeței rezervei senioriale de către nobili ; desimea și creșterea continuă a populației în regiunea de șes, împreună cu creșterea valorii lemnului, au determinat împărțirea pădurilor în categorii, care existau în preajma legiurii agrare din anul 1848⁶.

La fel au fost împărțite și locurile de pășune, la care s-a ajuns mai ales prin defrișări, întreprinse în vederea exploatarei lemnului, în-deosebi pentru a crește suprafața necesară pentru pășunat. Aceeași împărțire s-a aplicat și bălților sau locurilor cu stuf⁷.

Pădurile, pășunile și stufărișurile erau împărțite în trei categorii : 1. alodiale sau exclusiv domnești 2. iobăgești și 3. comune, folosite împreună de feudali și iobagi⁸.

Concomitent cu folosirea sesiilor iobăgești, condiționată de îndeplinirea unor obligații față de stăpîni, iobagii practicau, individual sau cu comunitățile lor, pe sesiile proprii, numite și pământuri urbariale,

¹ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 32, D. Prodan, *op. cit.*, p. 22.

² I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 23.

³ *Ibidem*, p. 23. Din cuprinsul contractelor neficiale se cunoaște următoarea clasificare a sesiilor urbariale, după calitatea pământului, în Transilvania și Partium : cl. I, 4—10 iug. arător și 2—4 iug. fînaț ; cl. II, 6—12 iug. arător și 3—5 iug. fînaț ; cl. III, 4—14 iug. arător și 4—6 fînaț, prin urmare sesia nu depășea 20 de iug. ; „Képviselet-napló“, Budapesta, 1890, vol. 17, p. 338, în Raportul comisiei parlamentare prezentat în sedința nr. 359 din 17.IV.1890.

⁴ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 54 și D. Prodan, *op. cit.*, p. 22.

⁵ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 111—117.

⁶ *Ibidem*, p. 35—36, 111 și *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, p. 233, 298, 300.

⁷ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 35—36, 111.

⁸ *Ibidem*. Pădurile, pășunile și locurile de stuf din categoria a II-a se mai numeau și urbariale. *Ibidem*, p. 36 și Az Erdély birtokrendezési eljárásról (Despre procedura reglementării posesiunii funciare ardeleni), Budapesta, 1883, p. 4.

crișmăritul, morăritul, măcelăritul, pescuitul, vinatul, boltăritul (dreptul de a ține prăvălii) etc. Aceste îndeletniciri au fost însă monopolizate de feudali pentru că aduceau venit, iar exercitarea lor — a așa-numitelor regaliene, drepturi regale — au cedat-o pentru bani iobagilor ¹.

A doua categorie de supuși feudali era formată din jeleri și curialiști.

Jelarii — inquilini, házaszelérek, Häusler — erau țărani săraci (pauperes), de obicei cu pământ foarte puțin sau de loc, care, cu învoirea stăpînului feudal, de regulă cu contract, s-au așezat pe pământul lui, au primit oțte o porțiune mică din acel pământ, ce în general aparținea rezervei senioriale (alodiului) și au lucrat-o, îndeplinind obligațiile stabilite ². Feudalii au dat pământ jelerilor din trei motive: întinderea prea mare a proprietății și imposibilitatea de a o lucra cu iobagii lor; dorința de a-și spori veniturile, care creșteau în raport cu numărul iobagilor așezați pe moșie, și pentru a înlocui pe iobagii care au părăsit sesiile lor. Jelarii se mai numeau supuși intravilani, pentru că aveau numai sesie intravilană, adică loc de casă, casă și grădină, care erau așezate pe pământ urbarial sau alodial. Unii dintre ei nici case nu aveau, ci locuiau în casa vreunui iobag sau jeler. Aceștia se numeau subjeleri — subinquilini, inquilini domos non habentes ³. Dintre jeleri și membrii familiilor lor s-au recrutat argații marilor proprietăți, slugile și zilerii ⁴.

Curialiștii se deosebeau puțin de jeleri. Ei erau în genere mai săraci decât jelarii și s-au așezat pe lângă curtea nobilului feudal — curie — unde au primit oțte un lot care în mod obișnuit era mai mic decât al jelerilor. Această deosebire de mică însemnătate a făcut ca numele de jeler și curialist să se confunde în unele locuri ⁵.

Servitorii curților feudale și de pe rezerva seniorială, slujii, numiți și famuli convenționali, servitori prin învoială — formau o altă categorie a țăranilor dependenți. Fără sesie, ei erau angajați pe timp determinat în serviciul personal al feudalilor, după înțelegere: cu plată în bani (simbrie) și îmbrăcăminte sau cu plată în natură, casă de locuit și ceva pământ în folosință ⁶.

Dintre cele trei categorii de supuși, iobagii au constituit pentru stăpîni pînă la desființarea legăturilor feudale, elementul principal, indispensabil și util. Agricultură feudală, la temelie căreia erau prestațiile iobagilor, pentru că cei mai mulți nobili, peste măsură de risipitori,

¹ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 89—90 și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 239.

² *Ibidem*, p. 30—70 și D. Prodan, *op. cit.*, p. 19. I. Grimm, *op. cit.*, p. 24; jelarii erau numiți și convenționaliști (contractualiști), pentru că s-au așezat pe moșia feudalilor cu contract (temporar sau pe timp nedeterminat).

³ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 30, 175 și I. Grimm, *op. cit.*, p. 24. *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 238; ca urmare a sărăcirii țăranimii, apare la începutul sec. al 18-lea o nouă categorie a celor ce nu aveau locuințe statornice și se deplasau dintr-un loc în altul. „vagi”, cum îi numesc conscripțiile vremii.

⁴ *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 301.

⁵ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 30.

⁶ *Ibidem*, p. 30—31.

au devenit incapabili să-și înzestreze pământurile cu animale și inventar propriu, iar muncile să le efectueze cu lucrători salariați¹; dorința acestor stăpîni de moșii de a spori producția de cereale-marfă datorită creșterii pieței interne; dorința nobilimii de a-și spori veniturile pentru a face față luxului și risipei explică importanța păturii iobăgești din punct de vedere economic pentru stăpîinii feudali, numărul mare al iobagilor, dar și sarcinile feudale tot mai numeroase și mai grele, la care aceștia au fost supuși².

Sarcinile feudale la care au fost supuși iobagii din partea stăpînilor laici și clerici, pe care această categorie de supuși le-au îndeplinit pînă la desființarea iobăgiei, se pot grupa în patru capitole: 1. renta în muncă, robotele sau slujbele iobăgești; 2. renta în produse, dijma sau zeciuala; 3. daturile în natură și 4. renta în bani, censul, care putea fi și o obligație în natură, la care s-au adăugat diferitele taxe, gloabe, răscumpărări, etc.³.

Robotele erau obligațiile în muncă — servitia iobagionum — impuse principal numai capului de familie, dar prin abuz și celorlalți membri. Ele constau din zile de lucru cu vite de jug sau cu brațele și din alte servicii. Slujba cu vitele sau cu brațele putea fi și ea răscumpărată cu bani, cu o anumită taxă⁴. Dieta Transilvaniei formată din „preacinstitele straturi și ordine“, a fixat în cîteva rînduri zilele de lucru și celelalte slujbe, dar abuzul feudalilor era mai puternic decît legea⁵.

Dijma era partea pe care iobagul o da din produsele agricole și din animale: din porci, din stupi, din oi, din capre, din pește, în mod obișnuit a zecea parte⁶, fiind scutite numai semănăturile din grădină sau de pe locul din jurul casei. Dijma putea fi răscumpărată cu bani, mai ales cea din porci, din stupi și din oi.

Daturile în natură — munera, daturi, datii, adományok etc. — constau din articole provenite din gospodăria iobagului, în primul rînd de natură alimentară: cereale, păsări, miei, căprioare, iepuri, chiar vite mari, ouă, unt, miere, alune, prune uscate, mere pădurețe pentru

¹ Gámán Zsigmond, Az erdélyrészi megszűntetett dézmák és azok kárménstésése (Dijmele din părțile ardelenne desființate și despăgubirea lor), Cluj, 1885, p. 54; în general, partea cea mai mare a pământului alodial, pînă la 70—80%, era lucrat de iobagi; unii iobagi lucrau din astfel de pămînt 40—50 iug., uneori și mai mult.

² Trocsányi Zsolt, Az erdélyi parasztság története, 1790—1849, (Istoria țărănimii ardelenne), Budapesta, 1956, p. 48—49, 86 și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 192, 255, 299 și 301.

³ D. Prodan, *Teoria imigrației romînilor din Principatele Romîne în Transilvania în sec. al XVIII-lea*, Cluj, 1944, p. 80—95 și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 143, 192, 239.

⁴ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 30. Iobagii în acest caz se numeau taxaliști. Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 35, 36; soțiile erau obligate să toarcă o anumită cantitate de cînepă, în și lînă, adesea li se cerea să și țese.

⁵ *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 142—144.

⁶ Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 43—44; din ce se cultiva în ținutul respectiv. *Ibidem*, p. 29; nona — 1 din 9 — se cerea numai în Partium, ici-colo. D. Prodan, *op. cit.*, p. 80; dijma putea fi mai puțină decît a 10-a parte sau mai multă, dar fără diferențe mari.

oțet, măcieșe, etc., și alte articole, ca piei de animale sălbatice, șoini, care cu lemne, etc., pe care supusul le preda la anumite date stăpînului său, dar obligația aceasta nu era generală ¹.

Pe măsura creșterii pieței, nobilimea urmărind să-și procure arme, articole de lux și lucruri ce nu se produceau pe moșii, a pretins dări în bani, (cens) de la iobag și jeler, care au sporit mereu ².

Taxele, o formă a rentei în bani, le plăteau iobagii pentru pășunat, pădurit și ghindărit în pădurile nobililor și pentru circiumărit, morărit, măcelărit, boltărit, pescuit și vînat, monopolizate de stăpînul de moșie, dar răsкупărate cu bani de la acesta de către iobagi ³.

Populația iobăgească suporta în primul rînd și în același timp cu împlinirea sarcinilor feudale, aproape toate obligațiile fiscale, adică dările către stat, comitat și comună, la care jelerii contribuiau numai după sesiile lor proprii și mici ⁴.

Jelerii fără sesii proprii și curialistii erau scutiți de împlinirea sarcinilor fiscale, dar aveau același fel de obligații feudale, iar măsura lor era determinată prin invoieli sau fixată după datină ⁵. Neîndeplinirea lor aducea cu sine incasarea forțată sau scoaterea acestor supuși de pe moșii ⁶.

Pentru a putea aprecia măsura sarcinilor legale, ale țărănimii aservite, în primul rînd ale populației iobăgești, în pragul desființării iobăgiei, în lipsa unei evidențe precise a obligațiilor reale de atunci, redăm părți din legea agrară votată de dieta ardeleană, din anii 1846/1847, care se referă la aceste sarcini. Obligațiile țărănimii dependente cuprinsе în această lege sînt . 52 zile de lucru pe an cu vite de jug, de sesie iobăgească sau 104 zile cu brațele; pentru mai mult pămînt iobagul urma să se invoiască cu stăpînul de moșie; jelerii cîte 18 zile pe an, iar subjelerii cîte 6 zile; în toiul lucrului, stăpînul putea dubla zilele de lucru; zeciuală sau nonă din toate produsele pămîntului și transportarea lor la curtea domnului; zeciuală și din inul și cînepa proprie sau femeile și fetele să toarcă din cînepa și inul domnesc cîte 6 funți (libre) de familie; anual 2 găini și 10 ouă; iobagul care avea vite trebuia să facă 2 transporturi pentru stăpînul feudal la 5 mile austriece și să mai transporte la curtea domnului un stînjîn de lemne din pădure, obligație pe care acesta o putea transforma într-o zi de lucru;

¹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 81 și Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 41—42. *Ibidem*, p. 41: mai ales găini și ouă; de obicei o găină și 10 ouă de crăciun, dar și mai multe. *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 239: daturile se dădeau de 3 ori pe an.

² *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 143, 192.

³ *Ibidem*, p. 239 și D. Prodan, *op. cit.*, p. 94.

⁴ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 71—72, și D. Prodan, *op. cit.*, p. 80, 102, 104, 105, 108.

⁵ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 70—71, 84—85. Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 42, 43; jelerii cu extravilan dădeau aceleași daturi ca iobagii; dacă nu aveau extravilan, jumătate din daturi, deci, pentru acești țărani săraci și mai numeroși, sarcini mai grele.

⁶ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 71.

exercitarea așa-numitor drepturi regale din partea iobagilor sau de comunitățile lor a fost restrânsă sau retrasă de către stăpînii feudali¹.

Deși guvernul provincial a amînat executarea acestei legi, care urma să înceapă în primăvara anului 1848, fiind informat de agitația surdă ce s-a produs în popor din cauza înrăutățirii situației sale², totuși legea înfățișează, cu aproximație, sarcinile reale de atunci ale supușilor feudalilor. Abuzurile și exploatarea exercitată de către stăpînii de moșii au sporit obligațiile supușilor pînă la nivelul celor cuprinse în această lege sau le-a depășit cu mult, situație care era insuportabilă pentru țărani în general, pentru cei peste un milion de țărani romîni în special, căci ei formau majoritatea covârșitoare a populației din Transilvania de atunci³. Situația aceasta o zugrăvește zguduitor și real Simion Bărnuțiu în discursul său de la Blaj, ținut la 2/14 mai 1848: „Pe popor nu-l apără nici o lege, fiindcă însăși legea care ar fi datoare a-l apăra, l-a dezbrăcat de demnitatea personală și de proprietate. Scoțînd pe iobagi la sapă, la secere sau alte munci, îi înșiruiesc unul după altul işpanii (vechilii — n.n.) și județii domnești, îi mină ca pe vite cu bățul de alun, încît se ridică nori de praf în urma lor, ca după carul ce aleargă pe drumul țării. Cînd bărbatul e la cărat de grîu, de fîn, de vin domnesc sau la arat în moșia domnească, femeia e nevoită să muncească „în curte“, la cernut, la dires (direticat), la scos de cînepă, la tors. Casa iobagului rămîne numai în grija copilului din leagăn. Dacă e timp frumos țăranul lucrează la domni, dacă plouă se întoarce la lucrul propriu și se socotește numai o jumătate de zi de prestațiune. Cînd a isprăvit robota domnului, în zadar mai aruncă sămînță în pămînt, pentru că timpul semînăturii a trecut. Dacă se întoarce de la domni, îl trimit la drum și la județ și la podvodă... Împovărat astfel, cine s-ar îndemna să înfrumusețeze pămîntul cu grădini, cînd bine știe că zgîndărește numai pofta domnului, pentru a i se lua cu puterea cînd va vrea? Să trecem cu vederea numeroasele prestațiuni: găinile Crăciunului, mielul Paștelui, puii și ouăle și cupele de unt și dijmele; să nu mai pomenim vacile grase și pieile de vulpi, care le dădeau mai înainte preotului. Dacă cineva nu-și poate închipui greutățile suferite odinioară de iudei din partea lui Faraon, în Egipt, să privească la faraonii din Ardeal cum nu se mulțumesc cu ziua de robotă, ci impun lucrul cu „ruptul“ la clăile de fîn, încît iobagul e nevoit a face zi din noapte și a munci cu toată casa sa pentru a împlini ceea ce îi impune domnul peste (orice) măsură. Sînt și astfel de aristocrați care-i bagă pe oameni în jug și grapă cu ei“⁴.

¹ G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, I, Sibiu, 1890, p. 650—651 și I. Grimm, *op. cit.*, p. 49—53.

² G. Bariț, *op. cit.*, p. 651. Idem, Ungurii și Revoluțiunea, în „Gazeta Transilvaniei“, 1861, nr. 6, p. 23.

³ Trocsányi, Zs., *op. cit.*, p. 7 și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 323.

⁴ Simeon Bărnuțiu, *Romîni și Ungurii* (discurs), cu introducere și comentar de G. Bogdan Duică, Cluj, 1921, rîndurile 387—414 și S. Dragomir, *Studii și documente priv. la revoluția romînilor din Transilvania în anii 1848/1849*, Cluj, 1947, V. p. 10—11. Cercetările de arhivă confirmă afirmațiile lui S. Bărnuțiu; Trocsányi Zs., *op. cit.*, partea I, cap. IV, VI și IX.

Abuzul și exploatarea erau atributul fundamental al stăpînului feudal, pentru că existența lui materială, cu pretenții care au crescut mereu în condițiile economice noi, a căror satisfacere reclama venituri mai multe, o datora muncii tot mai încordate și sarcinilor din ce în ce mai grele ale supușilor săi¹. Feudali pătrunși de sentimente de umanitate sau de idei generoase au fost excepții rare² și acest fapt reliefează cu atît mai mult structura stăpînului de odinioară.

Obligațiile de rentă pe care stăpînul feudal le-a pretins pentru fiecare subdiviziune, în parte, din sesiile iobăgești divizate prin sporul populației, nu proporțional, ci la fel ca pentru o sesie întregă și creșterea lor în măsura în care sporeau nevoile clasei stăpînitoare³, înseamnă abuz și exploatare.

Creșterea numărului zilelor de lucru pînă la 208 pe an și chiar la mai mult pentru iobag⁴, pînă la 52 sau la mai mult pentru jeleri⁵, dar și celelalte sarcini și obligația impusă acestora de a lucra vara în toiul muncilor agricole, fără întreruperi, pe seama stăpînului⁶, porneau de asemenea de la abuz și exploatare.

Obligația impusă iobagului de a vinde o anumită cantitate din băutura stăpînului său, care era mai rea, cu prețul stabilit de acesta; de a plăti cantitatea întregă și în cazul cînd n-a vîndut-o toată, precum și concesiia făcută iobagilor de a vinde băuturi de obicei de la Sîm-Mihai pînă la Anul Nou, cînd toți aveau și se cîștiga puțin⁷, sînt tot dovezi despre abuz și exploatare.

În sfîrșit, abuz și exploatare înseamnă atît scutirea de armată a iobagului, dacã acesta se angaja la stăpîn birîș (servitor) fără plată pe cîtiva ani, cit și obligația de 2—3 zile de lucru pentru 2—3 mîerțe de mîlai, împrumutate de feudal supusului său pînă la culesul porumbului, pentru că acestuia i s-a isprăvit mămăliga de pămîntesc⁸.

Pentru a completa acest tablou cu dovezi care ilustrează crunta exploatare a țărănimii transilvănene, redăm în rezumat cîteva din „Abuzurile urbariale” săvîrșite pînă la 1848 în mare parte de stăpînii feudali din Transilvania și prea puțin de supușii lor, abuzuri pe care împăratul la 1819 le-a cuprins în 27 puncte — pentru că loveau în interesele statu-

¹ Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 48, 49; stăpînul feudal, pe de o parte, a mărit sarcinile supușilor, pe de altă parte, a deposedat treptat pe iobag de pămînt, datorită producției tot mai sporită de marfă din partea proprietății feudale.

² Moldován Gergely, *Magyarok és Románok* (Unguri și Romîni), Cluj, 1894, p. 37; majoritatea domnilor au fost răi; pe lângă unul bun au fost 50 răi.

³ D. Prodan, *op. cit.*, p. 68.

⁴ G. Bariș, Cine a desființat iobăgia țaranilor din Ardeal, în „Gazeta Transilvaniei”, 1861, nr. 59, p. 251. Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 35 și 87; la 4—5 zile pe săptămînă, adesea zilele de robotă nu au fost fixate.

⁵ Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 39, 87; jelerul cu extravilan 2 zile pe săptămînă, fără pămînt o zi la săptămînă. Zilele puteau fi sporite pînă la încă o dată atîtea.

⁶ D. Prodan, *op. cit.*, p. 83; abuzul era mai puternic decît legea. Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 30, 32, 40; de la Sf. Gheorghe pînă la Sf. Mihai.

⁷ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 90—91; D. Prodan, *op. cit.*, p. 95; primul dă Anul Nou, al doilea Crăciunul, ca dată pînă cînd iobagii aveau dreptul crîșmăritului.

⁸ „Gazeta Transilvaniei”, 1863, nr. 23, p. 89, în articolul de fond „Unioniștii”.

lui austriac — și le-a trimis contelui Antoniu Cziraky, cu ordinul ca acesta să le publice în toate satele și să se îngrijească de totala lor înlăturare ¹ :

— domnii să nu mai ia de la țărani taxă după averea răposaiților, nici zeciuiala după pământurile moștenite ;

— domnii să nu mai oprească pe țărani de a vinde produse ca : tutun, miere, ceară, unsoare, in, cinepă și altele, să nu le confişte, să nu-i amendeze nici să le aplice pedepse corporale dacă ei le vînd și să nu-și mai aroge dreptul de precumpănitori — Vorkaufsrecht — precumpărat ;

— domnii să nu mai dea în arendă comerțul cu aceste produse și cu cele manufacturiere și să lase pe țărani să facă comerț liber cu ce vor fi avînd ;

— țărani să nu fie siliți a măcina numai la morile domnești, să aibă voie a măcina ori unde vor vrea ;

— domnii să nu mai silească pe țărani ca să plătească taxă sau să facă zile de lucru pentru adăpătorile vitelor de la riuri sau lacuri ;

— domnii să nu mai silească pe țărani să dea gunoiul din gospodăria lor pentru locurile domnești ;

— banii de pene sau zeciuiala de pene să nu o mai dea țăranele ;

— domnii să nu mai stoarcă de la locuitori sume de bani sub pretext de cauțiune, pentru ca aceștia să nu fugă de pe locurile lor ;

— domnii să nu silească pe țărani ca ei să vîndă sau să cumpere produse de ale lor, iar anume vinuri și vinarsuri stricate, nici cu ridicata ;

— țărani să nu mai fie siliți a plăti vamă la podurile domnești, atunci cînd ei merg la locurile lor sau a nobililor sau la moară ca să macine ;

— domnii să nu mai schimbe nici să mai ia din pământurile țăranilor decît numai dacă le dau altele de aceeași mărime și calitate ².

În astfel de condiții nu pare surprinzător faptul că marea majoritate a țăranilor romîni din Transilvania și din Partium, mai mult de un milion, era aservită feudalilor ³, în mare majoritate maghiari ⁴, predominînd iobagul, încît termenii romîn și iobag se confundase aproape ; nici afirmațiile unor competenți cunoscători ai situației agrare transilvănene, în sensul că țărani romîni din acest principat pînă la 1848 au fost ferecați în lanțuri ⁵, că iobagii din Transilvania au fost adevă-

¹ G. Bariț, Reforme în unii articuli din patenta urbarială, V, în „Gazeta Transilvaniei”, 1864, nr. 57, p. 230.

² *Ibidem* p. 230.

³ G. Bariț, Ungaria și revoluția, art. citat, în „Gazeta Transilvaniei”, 1861, nr. 6 p. 23 ; în Transilvania pînă la 1848 un milion de romîni și 400.000 unguri și secui au fost iobagi, fără romîni din Partium.

⁴ Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 239.

⁵ G. Bariț, Reforme în unii articuli... Mențiuni despre iobagii legați de glic ; S. Dragomir, *op. cit.*, p. 6, 9, 13 și Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 239.

rați sclavi ai domnilor¹, în sfârșit, că țărani români și maghiari, cu o parte din secui, au ținut pe spinarea lor o aristocrație numeroasă² nu sînt exagerate, intrucît ele oglindesc o situație reală.

Valoarea reală a sarcinilor supușilor feudalilor, avînd în vedere abuzul și exploatarea stăpînilor, a depășit cu mult pe cea legală, afirmație pe care o îndreptățește evaluarea parțială a unui specialist în chestiunile urbariale transilvănene, Dr. Iosif Grimm, anume a robotei pe un an, prestată de supușii feudalilor din Transilvania. După acest specialist numărul zilelor de lucru dintr-un an cu brațele și cu vitele de jug. — Hand-und zugrobot — nu cele de fapt ci cele legale, s-au urcat la 18.248.000. Din această sumă în cifre rotunde s-au lucrat 9.700.000 zile cu brațele, 5.000.000 cu patru vite și 3.500.000 de zile cu două vite de jug. Evaluate, aceste zile de lucru fac 2.495.000 florini, calculate după „Normativ pro liquidatione uzu fractus rei familiaris“ din 1825³. Nu s-au evaluat și calculat celelalte sarcini, care ne-ar fi dat valoarea tuturor obligațiilor supușilor de odinioară.

Faptele înfățișate evidențiază sarcinile grele și umilitoare dar și suferințele adînci ale populației țărănești din Transilvania, în general, și ale țărănimii romine în special, din mijlocul căreia s-au ridicat adesea glasuri care au înfățișat real și impresionant starea ei devenită insuportabilă, așa cum reiese din următoarele rînduri ale țărănilor romîni din secuime: „Pentru micile noastre moșii, noi, moșii și strămoșii noștri am purtat jugul de fier cu crunte și amare dureri, cît nici Duminici, nici sărbători n-am avut niciodată pînă ținea lucrul domnesc, ziua, noaptea eram tot în brazda lor și eram socotiți nu ca oameni ci ca dobitoacele cele mai de jos⁴.

Această situație socială și agrară apăsătoare și nemulțumirile mari pe care le-a produs, la care s-au adăugat disprețul și ura nobilimii maghiare față de țărani romîni și poporul român⁵, fac să se ascută tot mai mult contradicțiile între clasa stăpînitoare maghiară și masele românești subjugate, care vor încerca în curînd să rupă cătușele de veacuri ale unei orînduiri nedrepte, iar stăpînii feudali autotputernici vor fi siliți să facă unele reforme impuse de spiritul vremii.

Situația agrară a rominilor de pe pămîntul crăiesc și teritoriul de graniță militarizat din Transilvania se deosebea de starea celor din comitate și Partium.

¹ T. V. Păcățianu, Cartea de aur, VII, Sibiu, 1910, p. 847; declarația deputatului român, Partenie Cozma, în dieta ungară, la 1880 și Axente Sever, Răspuns la „Cartea Neagră“, Brașov, 1897 p. 165.

² „Gazeta Transilvaniei“, 1861, nr. 4, p. 16.

³ I. Grimm, *op. cit.*, p. III, nota 1, G. Bariț, Părți alese, I, *op. cit.*, p. 692. G. I. Grimm, specialist în chestiuni urbariale, a fost atașat pe lângă guvernatorul Transilvaniei, Carol Schwarzenberg.

⁴ „Telegraful român“, 1867, nr. 42, p. 167, în Scrisoarea țărănilor romîni din Nyárádszentbenedek, (Murgești), din scaunul Mureșului, din 18/30 V. 1867, trimisă redacției.

⁵ Din istoria Transilvaniei, I, p. 344, 345.

Teritoriul pe care au fost așezați sașii de către statul feudal maghiar, cuprinde, după colonizare, 11 scaune săsești, împrăștiate înăuntrul triunghiului cu extremitățile așezate la Brașov, Orăștie și Bistrița și încă două scaune, ale Tălmaciului și Săliștei¹.

Pe acest teritoriu al cărui proprietar a fost regele, locuitorii români, sași și secui au fost posesori ai pământului regesc, obligați numai față de rege și coroană la impozit și la serviciul militar². Prin urmare, nu erau legați de glie și nici obligați să presteze cuiva serviciile grele ale iobăgiei³.

Datorită privilegiilor, reînnoite de mai multe ori, sașii colonizați au putut scăpa în mare măsură de iobăgire, dar și de primejdia transformării teritoriilor lor în domenii feudale. Apare, totuși, în sinul populației săsești, în perioada feudalismului dezvoltat, o diferențiere cu caracter de clasă: pe de o parte, comiții sau greavii și patriciatul săsesc (meșteșugarii și negustorii bogați), pe de altă parte, populația de rînd. Cei dintîiu care dețineau conducerea scaunelor și orașelor săsești și considerau „pământul crăiesc” ca pe o țară a sașilor, au folosit încă în veacul al XVII-lea, mai ales în veacurile următoare, după instaurarea stăpînirii austriece peste Transilvania, pînă în preajma revoluției din 1848, toate mijloacele legale și nelegale pentru a supune țărănimea și orașenimea săracă la felurite obligații cu caracter feudal, iar pe români să-i excludă și de la toate dregătoriile⁴. Și au reușit în mare măsură. Masa țărănimii, romine mai ales, că ea forma majoritatea, a ajuns sub exploatarea păturilor suprapuse, care au avut pe teritoriul „celor 7 județe” 28 comune în dependență feudală, iar în districtul Brașovului 14⁵. De aceea, țărănimea a luptat neîntreput împotriva patriciatului urban și comiților sași, singuri sau în unire cu țăranii celorlalte neamuri din Transilvania. Dar aceste pături suprapuse, formate din laici și clerici, au înfruntat lupta țărănimii romine, mai acutită în jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea; au nesocotit sentințele numeroase obținute de țăranii români în procesul lor cu sașii, hotărîrile de principiu ale Curții din Viena și petiția înaintată în 1842 dietei de cei doi episcopi români din principatul Transilvaniei, prin care au încercat să dobîndească cel puțin pe pământul crăiesc egala îndreptățire a rominilor, și au adus și menținut în stare de iobăgie o parte a acestei țărănimii pînă la legiuirea agrară din 1848⁶.

¹ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 4.

² *Ibidem*, p. 17 și Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul rominilor de pe pământul crăiesc, Sibiu, 1913, p. 229, 231.

³ *Ibidem*.

⁴ *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 138, 191, 346. Vezi și S. Dragomir, *op. cit.*, pag. 17; Jakab Elek, A királyföldi viszonyok ismertetése (Cunoașterea raporturilor de pe pământul crăiesc) Pesta, 1871, p. 119, 120.

⁵ G. Bariț, Părți alese, I, *op. cit.*, p. 648 și *Din istoria Transilvaniei*, I, *op. cit.*, p. 235, 249.

⁶ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 17; *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 346.

Cu toate că pentru țărani români de pe pământul crăiesc a prezentat o importanță deosebită satisfacerea revendicărilor de natură economică și socială — încetarea iobăgiei, restituirea munților, pădurilor, morilor și moșilor comunelor românești, ocupate prin abuz de comiți și patriciatul săsesc cît și cîștigarea dreptului de a fi aleși în consiliile comunale, de a fi primiți în bresle — totuși „universitatea sașilor“ (organizația scaunelor săsești de pe pământul crăiesc, cu sediul la Sibiu) în atmosfera revoluționară din primăvara anului 1848, prin hotărîrile ei din 3 aprilie, a satisfăcut numai revendicările din urmă și de mai puțină însemnătate ¹.

Din aceste motive, fruntașii progresiști ai romînilor din Transilvania vor include în programul lor social și național din 1848 și revendicările populației românești de pe pământul crăiesc, care de altfel va participa la revoluție.

Situație mai avantajoasă din punct de vedere agrar au avut romîni de pe teritoriul de graniță militarizat, pînă la desființarea regimentelor.

Stăpînitorii austrieci, pentru a-și consolida dominația peste Transilvania, au înființat între anii 1762—1765 două regimente grănicerești românești: unul în părțile Năsăudului și altul în partea sudică, din Hațeg pînă în țara Birsei și trei regimente secuiești în întreaga regiune răsăriteană a principatului ². Din cele 5 regimente cu un efectiv de circa 24.000 de oameni, două erau românești, iar regimentul de husari, deși denumit secuiesc, avea caracter mixt ³.

Pe teritoriul regimentelor grănicerești din Transilvania erau 11 țînguri și 284 sate, din care 125 localități, cu cîteva zeci de mii de familii țărănești, aparțineau graniței românești ⁴.

Țăranii de pe acest teritoriu, după ce vreme îndelungată au fost socotiți iobagi, erau scutiți de obligații urbariale, în schimb li s-au impus sarcini militare. Pământul era în proprietatea instituției grănicerești, iar posesorii lui, locuitorii militariați, îl cultivau ca oameni liberi, dar aveau de îndeplinit obligațiile serviciului militar, mai suportabile decît obligațiile feudale ⁵. Datorită acestei situații mai avantajoase, populația grănicerească nu a formulat revendicări social-agrar în anul revolu-

¹ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 121, 122—123 și V. Cheresteșiu, C. Bodea, B. Surdu., *Din istoria Transilvaniei*, II, București, 1961, p. 15.

² *Din ist. Transilvaniei*, I, p. 253, acestea sînt completate cu două regimente înființate în Banat, între anii 1764—68, unul romîn-iliric, altul german-bănățean. G. Bariș, *I. op. cit.*, p. 678; cele cinci regimente au fost desființate prin dispoziția împăratului din 22.I.1851.

³ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 5 și Kővári L. Erdély történelme (Istoria Ardealului), VI, Pesta, 1866, p. 130.

⁴ G. Bariș, *I. op. cit.*, p. 369 și P. Suciu, Proprietatea agrară în Ardeal, Cluj, 1931, p. 50. La 1830 regimentele românești de infanterie posedau 42.282 iug. pămînt arător, 26.074 iug. rituri și fînațe și suprafețe foarte întinse de păduri.

⁵ G. Bariș, *I. op. cit.*, p. 369, S. Dragomir, *op. cit.*, p. 23, și *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 252, 323.

ționar 1848 și în partea a doua a veacului trecut a ajuns la oarecare prosperitate economică și la progres cultural¹.

* * *

Contradicțiile adinci de pe pământul comitatelor nemeșesti, dar și contradicțiile de pe pământul crăiesc și din secuime, între clasa stăpînitoare maghiară și păturile suprapuse săsești, pe de o parte, și masele subjugate, pe de altă parte; mișcarea națională romină din prima jumătate a veacului al 19-lea, care avea rădăcini adinci în masele țărănești²; vestea care s-a răspîndit pretutîndeni în Transilvania, în primăvara anului 1848, că popoarele s-au ridicat împotriva asupririi și pentru libertate și legalitate, și legile din martie votate de dieta din Pozsony, au creat atmosfera prielnică și în principatul Transilvaniei pentru reglementarea raporturilor dintre țărani și stăpîniilor lor.

Eliberarea țăranilor din Transilvania de sarcini feudale prin lege, a fost cerută de Adunarea Națională ținută pe Cîmpia Libertății la 3/15 mai, înainte de legiferarea ei din partea dietei. Adunarea a cuprins cererea sa îndreptată către împărat și către dietă, în programul său național — în Hotărîrile de la Blaj — la punctul 3 și 11, în următoarea redactare: „Națiunea romină, ajungînd la conștiința drepturilor individuale omenești, cere neîntîrziat desființarea iobăgiei, fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi, atît în comitate cît și în districte, scaune și granița militară³; cere totodată și desființarea dijmelor, un fel de contribuție care împiedică progresul economic; cere numirea unei comisii compusă din romîni și alte națiuni transilvănene pentru cercetarea cauzelor de mezuină a moșiilor și pădurilor, de ocuparea pămîntului comun și a sesiilor coloniale și altele ce se țin de categoria aceasta“⁴.

Populația romînească s-a adunat din nou în prima parte a lunii septembrie la Orlat, Năsăud și Blaj, și a mai cerut: „Să înceteze tot felul de robote spre a nu lăsa drum deschis apăsărilor și jafurilor foștilor domni de pămînt și dîregătorilor din comitate pînă la numirea unei comisii urbariale“ și „să se numească o comisie urbarială din toate națiunile și clasele de oameni, care să cerceteze și să aplaneze toate certurile și pricinile între foștii domni de pămînt și între țăranul care acum e om liber“⁵.

În legătură cu romîni de pe pământul crăiesc, Adunarea Națională în Hotărîrile ei, la punctul 11, constată că aceștia nu se mulțumesc

¹ G. Bariț, I, *op. cit.*, p. 369; S. Dragomir, *op. cit.*, p. 23 și P. Suci, *op. cit.*, p. 52.

² *Din ist. Transilvaniei*, I, p. 345, 346, 350 și vol. II, p. 4.

³ Memoriu în chestiunea expropriării pădurilor grănicerești din fostul district al Năsăudului, București, 1923, p. 5; desființarea iobăgiei și în granița militară privea locuitorii nemilitarizați din comunele de pe acest teritoriu.

⁴ G. Bariț, *Părți alese din ist. Trans.*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 121, 122.

⁵ *Ibidem*, p. 248.

nici cu cele patru puncte în care sașii au cuprins concesiunile lor, nici cu cât au cerut episcopii de la dietă, în 1842, ci cer în toate egalitate deplină; printr-o comisie mixtă compusă din persoane neinteresate, doarește să se constate cuprinderile abuzive de munți, păduri, mori și moșii săvârșite de către comunitățile săsești din hotarele comunităților românești și veniturile lor să se restituie acestora dacă comunele rurale și orașele săsești nu pot dovedi cu acte autentice în fața comisiei, în termen de trei luni, dreptul lor de proprietate; pentru că hotarele le-au apărut plăieșii și grânicerii, iar sarcinile publice le-au suportat rominii ca parte mai numeroasă pe pământul regesc, cere ca veniturile domeniilor națiunii săsești, care au intrat în Casa Națională Săsească cu obligația de a se folosi pentru apărarea graniței, să fie restituite rominilor; mai cer apoi să se acorde părți din pământurile bisericilor săsești, rezervate lor pe pământul regesc, și bisericilor românești, în mod echitabil și fără deosebire confesională¹.

Aceste deziderate de natură agrară și socială exprimate în Adunare, la care țaranii au participat cu miile pentru că au crezut că acolo se va vesti slobozenia de la slujba domnească², au fost urmate de asigurările și indemnurile lui Simeon Bărnuțiu și Andrei Șaguna, membri în prezidiul adunării.

Dar, pe cînd S. Bărnuțiu ocupa poziție înaintată în problemele principale ale poporului român și dorea sincer eliberarea lui de sub jugul social și național, episcopul Șaguna făcea o politică retrogradă, căutînd să servească interesele Curții din Viena și ale aristocrației maghiare³.

Unele dintre revendicările social-agrară ale țărănimii romine din Transilvania — ștergerea iobăgiei și prestațiilor iobăgești — au fost satisfăcute în curînd.

Împăratul Ferdinand fiind informat de către guvernator asupra atmeșterii încărcate din Transilvania — guvernator care încă la sfîrșitul lunii martie a cerut convocarea dietei Transilvaniei pentru a hotări mai întîi asupra unirii Transilvaniei cu Ungaria, iar în al doilea rînd asupra desființării iobăgiei — în rescriptul său din 5 mai trimis guvernului transilvănean, a dispus convocarea dietei pentru ziua de 29 mai la Cluj și a fixat cele șapte „propozițiuni regești”, care urmau să fie dezbătute.

Rescriptul împărătesc a sosit la Cluj în preajma Adunării de la Blaj, iar dieta s-a deschis în ziua fixată.

Propunerea a patra din rescriptul amintit se referă la „încetarea raporturilor urbariale” pe lîngă despăgubirea dreaptă a domnilor de pămînt. Împăratul a cerut dietei să cuprindă propunerea sa într-un

¹ Gh. Bariț, *Părți alese din ist. Trans.*, vol. II, p. 122—123.

² Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Romînilor din Dacia Superioară*, III, Sibiu, 1943 (editată de Șt. Pascu) p. 14.

³ *Din istoria Transilvaniei*, II, p. 32—33.

proiect de lege „care urma să fie votat, iar legea să o înainteze lui pentru sancționare“¹.

Termenul pe care împăratul l-a acordat dietei pentru legiferarea problemei agrare și motivarea urgenței cu „împrejurările de față“ — adică izbucnirea revoluției² — arată convingător că aceste împrejurări l-au silit pe împărat să aprobe convocarea dietei transilvănene și să specifice problemele pe care „va trebui“ „neapărat“ să le dezbată³ și nu o „părintească grijă“ pentru țărani, pe care nu a dovedit-o niciodată niciunul dintre monarhi.

Dieta transilvăneană, convocată pentru 29 mai, a avut aproape aceeași compoziție ca cele anterioare. Au participat reprezentanții comitatelor, scaunelor, districtelor, orașelor care aveau dreptul la reprezentanți și reprezentanții bisericii romano-catolice, consilierii și secretarii guvernului, președinții și magistrații tablei regești transilvănene, aproape 200 de mari proprietari și 2 români, episcopul Lemeni ca regalist și deputatul Alexandru Bohățel, ales ca nobil de Hațeg, nu ca român⁴.

Această dietă a dezbătut sumar și cu membri foarte puțini, la 6 iunie 1848, într-o singură ședință⁵, problema urbarială. Propunerea pentru încetarea raporturilor urbariale a făcut-o, în această ședință a ultimei diete transilvănene, baronul liberal Wesselényi Nicolae, un reprezentant de frunte al nobilimii mijlocii reformiste din Transilvania. Nobilimea reformistă din Ungaria și Transilvania era pentru acordarea de drepturi cetățenești egale tuturor locuitorilor țării, indiferent de naționalitate, în speranța că nemaghiarii se vor asimila și vor forma împreună cu maghiarii națiunea maghiară și Ungaria liberală...⁶.

Baronul N. Wesselényi a arătat în discursul său, ținut în ședința dietei transilvănene din 6 iunie 1848, că iobagii și jelerii trebuie să fie „concețățeni egali în datorii și drepturi și prin același interes pentru drept și libertate să fie frații noștri chemați să servească și să apere patria“⁷.

Membrii dietei au acceptat propunerile lui N. Wesselényi. Ei au declarat că șterg pentru totdeauna ultimele resturi ale robiei, robota și dijma, iar în ce privește drepturile umane fac egal pe cel din urmă.

¹ G. Bariț, Propozițiunile regești din anul 1848, trimise către dieta Transilvaniei, în „Gazeta Transilvaniei“, 1862, nr. 15, p. 57—58 și Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 269, 270, 275; informațiile despre rescript și conținutul lui.

² G. Bariț, Propozițiunile regești, p. 57.

³ Kövari L., Okmánytár az 1848—49 erdélyi eseményekhez (Documente privitoare la întâmplările ardelenice din 1848—49) Pesta, 1861, p. 69, nr. XXXVI.

⁴ Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 274 și *Din ist. Transilvaniei*, II, *op. cit.*, p. 63.

⁵ Dr. Iosif Hodos, Români și constituționalitatea Transilvaniei, Pesta, 1871, p. 78, 79, 82—83 și Kövari L., *op. cit.*, p. 38, nr. XXII, în ședința din 6 iunie 1848.

⁶ *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 331.

⁷ Kardos S.; *Báró Wesselényi Miklos élete és munkái* (Viața și opera baronului N. Wesselényi) II, Budapesta, 1905, p. 232—34 și I. St. Șuluțiu, Amintiri din epoca sclaviei, în „Transilvania“ (revista) Sibiu, 1903, nr. 2, p. 72; N. Wesselényi, orator de frunte, la 1848, a fost orb.

iobag „valah“ cu primul nobil maghiar și hotăririle lor le-au cuprins în două articole de lege¹.

Guvernul, a doua zi după votarea legii agrare de către dieta din Cluj, la 7 iunie 1848, a publicat un comunicat semnat de contele Teleki Iosif, guvernatorul Transilvaniei. Prin acest comunicat guvernul, după ce aduce la cunoștința țăranilor atât încetarea robiei, dijmelor, taxelor și altor sarcini urbariale începând cu ziua de 18 iunie, cât și înaintarea legii agrare împăratului pentru sancționare, ține să scoată în relief așa-zisul „sacrificiu“ al proprietarilor din Transilvania, pe care ei n-au întârziat a-l aduce din „curată pornire patriotică“ și din sentiment frățesc „față de iobagii lor și „darul cel mare“ pe care l-au primit atât iobagii cât și jelerii, de la care așteaptă recunoașterea și prețuirea „generozității“ foștilor lor stăpâni².

În al doilea comunicat al aceluiași guvern, datat la 17 iunie și publicat cu scopul de a explica articolele de lege referitoare la desființarea legăturilor urbariale, guvernul nu uita să accentueze că această încetare a obligațiilor feudale a hotărât-o dieta la „inițiativa proprietarilor de pământ“ și că încetarea legăturilor feudale, împreună cu titlul de proprietar peste pământul urbarial sau colonic, li s-au dat în „dar“ iobagului și jelerului de pină aci.

Guvernul, care s-a străduit să apere proprietatea și autoritatea nobililor și să mențină și asupra națională, continuă astfel comunicatul său : „Faptul că ați devenit liberi nu înseamnă că de acum înainte puteți face orice și nu trebuie să depindeți de nimeni ; libertatea adevărată constă în faptul ca omul să se folosească cu curaj și liber de ceea ce are ; egalitatea nu constă în aceea că averea oamenilor să fie egală“, căci „Dumnezeu... a dăruit și avere unuia mai multă, altuia mai puțină“ ; iar ceea ce fiecare a câștigat cu trudă sau pricepere, nu în mod neîngăduit, aceea este proprietatea lui inviolabilă“. Și guvernul încheie comunicatul său cu un avertisment, în textul căruia a mai strecurat elemente religioase, mistice, declarând că „binecuvântarea lui Dumnezeu“ se va coborî asupra noilor cetățeni, foști iobagi și jeleri, numai dacă ei se vor purta cu „recunoștință“ față de foștii proprietari de pământ, de la care vine „gestul nobil“, săvârșit de ei cu „jertfa“ simțitoare³.

De altfel, în împrejurări asemănătoare, guvernul provizoriu din Țara Românească, în proclamațiile sale către săteni din 16 iunie, a avut aceeași prețuire pentru proprietarii exploatare, întocmai ca gu-

¹ Kardoş S., *op. cit.*, p. 233. Kövari L., *op. cit.*, p. 38—39 ; cele două articole de lege ; articolul IV, „Exproprierea robiei, zeciuiei și taxelor bănești care grevau colonicurile“, cu 11 paragrafe și articolul nr. V, „Pentru prefacerea în datorii de stat a veniturilor proprietății private urbariale expropriate“, cu 3 paragrafe.

² Kövari L., *op. cit.*, p. 53—54, nr. XXXIII. Comunicatul — „Preînștiințare“ — a fost tipărit și în limba română : Arhiva „Astreii“ Sibiu, nr. 7237/5. 243—1848.

³ *Ibidem*, p. 54—60 și Trücsányi Zs., *op. cit.*, p. 246, 247.

vernul transilvănean : „Fraților ! Vrăjmașii noștri nu erau și nu sînt boierii, ci pravilele cele rele și greșelile domnilor“¹.

Generozitate din partea stăpînilor feudali față de supușii lor, în realitate nu a existat. Acest sentiment ales nu intră în structura clasei exploataatoare. Afirmatia este confirmată convingător de raporturile dintre stăpîinii de moșii și țărănimia aservită, înfățișate pînă aci. Și de înșăși legea agrară a dietei transilvănene, pe care o vom analiza. Dar includerea sentimentului de generozitate, ca atribut al unei clase de exploataatori, în comunicatele oficiale adresate țărănimii subjgate, a cărei eliberare de sub poverile feudale a fost dezbătută în dietă în atmosferă revoluționară, și-a avut rațiunea sa : clasa stăpînitoare, care cu zgîrcenie și de frică a renunțat la 1848 la unele din privilegiile sale, a voit să curme abuzul și actele de violență ale foștilor supuși față de domnia de pămînt și să împiedice întinderea și repetarea lor².

Totuși, presa maghiară din serviciul foștilor stăpîni feudali, a prezentat ca o realitate indiscutabilă sentimentele generoase ale stăpînilor de moșii, manifestate față de iobagii lor în anul revoluționar 1848 și a reproșat țărănilor romîni din Transilvania de multe ori și pînă tîrziu, lipsa lor de recunoștință față de aceia care cu „sacrificarea întereselor“ lor i-ar fi descătusă³.

Gheorghe Bariț, unul dintre cei mai înaintați cărturari romîni de pe la mijlocul veacului trecut, comentînd articolele apărute în presa amintită, afirma în deplina cunoștință de cauză, că, „eliberarea din sclavie a fost efectul spiritului de libertate ce de mult suflase în Europa, iar în Transilvania nu putu să străbată decît la 1848“ ; că iobăgia țărănilor a fost desființată datorită evenimentelor din 1848, nicidecum privilegiatilor, care „s-au învoit numai de frică“ ; „că s-a șters nu din oarecare mîrînimozitate ci numai pentru că nu se mai putea ține și mai încolo“ ; „că dacă nu se întîmpla revoluția, eliberarea nu se producea, ci era mai rău, pentru că aceștia (nobilii) au pregătit totul ca urbariul din 1847 să se pună în aplicare și bietul colon în adevăr să vie la sapă de lemn, va să zică proletar cu desagii în spate“⁴. Iar Szabó Ervin, cel mai de seamă popularizator al ideilor marxiste în Ungaria dinainte de 1917, în „Însemnări asupra revoluției maghiare“ face cu competență următoarea constatare : „Istoria nu cunoaște clasă care să fi renunțat din

¹ Ioan C. Filliti, *Proprietatea solului în Principatele Romine pînă la 1864*, București, 1935, p. 261. N. Popescu-Doreanu, *N. Bălcescu și revoluția de la 1848*, București, 1948, p. 56 ; după N. Bălcescu plaga cea mai vie care a ros inima (poporului) a fost boierimea.

² Kövári L., *op. cit.*, p. 53—56.

³ G. Bariț, Cine a desființat iobăgia, p. 251 și Nota 75. Szabó István, *Tanulmányok a magyar parasztság történelméből* (Studii din istoria țărănimii maghiare), Budapesta 1948, p. 313, 314, 315 ; eliberarea iobagilor și a „moșiei“ iobăgești sînt un fenomen general european, care în centrul Europei s-a produs prin revoluțiile din 1848.

⁴ G. Bariț, Cine a desființat iobăgia, în „Gazeta Transilvaniei“, 1861, nr. 59.

generozitate la privilegiile sale. Tocmai în istoria națiunii maghiare să se fi întâmplat această minune?"¹.

Dieta, care reprezenta interesele clasei feudale, a cedat numai atunci când împrejurările amintite au prezentat pericol real și direct pentru privilegiați, dar și atunci în speranța că stăpînii de moșii vor putea nesocoti concesiile făcute prin răstălmăciri, amendamente și „completări” ulterioare, cum s-a și întâmplat. A trebuit să se voteze legea urbarială în dieta ungară, unde, sub influența revoluției din Viena și din Pesta, legea a fost dezbătută într-o singură zi²; a fost nevoie să se producă în Transilvania și în Partium acte de nesupunere din partea iobagilor — fără îndoială și la vestea desființării iobăgiei în Ungaria — pe care stăpînii feudali îi mai sileau cu toate mijloacele să robotească ca și măcelul de la Mihalț³; în sfîrșit, a trebuit să aibă loc Adunarea de pe Cîmpia Libertății, unde mii de țărani au arătat hotărîrea lor dirză de a desface ei legăturile iobăgiei, dacă încetarea lor pe cale legală va întîrzia mult⁴.

Sub presiunea acestor evenimente interne și externe a legiferat dieta ardeleană problema agrară.

Problema agrară legiferată în împrejurările arătate a fost cuprinsă în două articole de lege — IV și V — din unsprezece, cite s-au votat de către dieta din anul 1848. Cele două articole, care prin dispozițiile lor reglementează raporturile urbariale dintre stăpîni și supuși, formează în realitate o lege, legea agrară a dietei transilvănene⁵.

Primul articol al acestei legi cuprinde următoarele dispoziții mai importante: 1. iobagii și jelerii se declară proprietari ai vetrelor și pămînturilor coloniale (ai sesiilor iobăgești, urbariale,) care se aflau în posesiunea lor⁶; 2. iobagii și jelerii de pînă aci nu pot fi tulburați în folosirea acestor vetre și pămînturi care se află în miinile lor, de ori ce natură ar fi și nici deposedați decît cu intervenția justiției, care prin sentința sa va determina natura lor disputată și fi va obliga pe aceștia, dacă va fi cazul, să presteze slujbele refuzate după pămînturile de natură alodială⁷; 3. dreptul de folosință al pășunilor, pădurilor și locu-

¹ Szabó Ervin, *Jegyzetek a magyar forradalomról* (Însemnări asupra revoluției maghiare), în „*Illusztrált Század*” (revistă), Budapesta, 1904, vol. 10, p. 405. *Din istoria Transilvaniei*, I, p. 335 și II, p. 30; caracterizarea lui G. Bariț și Szabó E.

² *Din istoria Transilvaniei*, II, p. 4.

³ G. Bariț, *op. cit.*, p. 255 și Trocsányi Zs., *op. cit.*, cap. II, p. 276, 299 și III, p. 325—342.

⁴ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 195 și Acsády Ig., *op. cit.*, p. 509.

⁵ 1848 évi erdélyi országgyűlési törvényczikkek történeti függelékkel (Articole de legi ale dietei ardeleni din 1848 cu anexe istorice, Cluj, 1861, p. 15—16. Articolele au fost sancționate de împărat la 22 iunie, la Innsbruck; *Ibidem*, p. 25.

⁶ Kővári L., *op. cit.*, p. 55; limitîndu-se dreptul de proprietate la sesiile coloniale, urmează că foștii iobagi și jeleri nu se pot face proprietari peste pămînturile de natură alodială.

⁷ *Ibidem*, p. 55—56, pct. 3; după ce instanța a stabilit caracterul alodial al pămîntului folosit de iobag sau jeler, proprietarul l-a putut lăsa în folosința acestuia, conform înțelegării de pînă atunci sau prin contract.

rilor cu stuf, exercitat fără întreruperi de foștii iobagi și jeleri, nu va putea fi restrins decât de justiție, dar încetează acordarea lemnului de construcție pentru clădiri din partea fostului stăpîn feudal foștilor supuși; 4. două instanțe, una de gradul I și una de apel, care se vor înființa îndată, numărul lor fiind determinat de necesități, vor judeca cazurile litigioase arătate la punctul 2 și 3; 5. robota-slujba domnească, robota-dijma și taxele prestate pînă aci de iobagi și jeleri după sesiile colonice (iobăgești) încetează¹ pe lângă despăgubirea de către stat a foștilor domni de pămînt²; 6. Se exceptează dijma după viile care nu s-au plantat pe suprafața sesiilor urbariale; 7. dreptul cîrciumăritului și alte beneficii mici, numite regaliene, rămîn și de acum înainte în folosința posesorilor de pînă aci; 8. încetînd jurisdicția seniorială — „scaunele dominale și triduale” — foștii supuși feudali — „cetățenii” — se îndrumă spre instanțele civile și penale din ținuturile respective.

În al doilea articol al legii agrare dieta stabilește sursa financiară pentru despăgubirea foștilor domni de pămînt și indică autoritatea care va judeca reclamațiile referitoare la evaluarea beneficiilor pierdute de aceștia. Potrivit acestui articol, nobilimea proprietară va fi despăgubită din veniturile țării, iar veniturile salinelor se constituie drept ipotecă și vor servi și de bază pentru un eventual împrumut de stat, pentru ca despăgubirea să decurgă în mod regulat. Același articol prevede și instituirea unei comisii din cinci membri din partea Ministerului de Justiție, pentru judecarea sumară a reclamațiilor introduse împotriva evaluării beneficiului domnesc, care a încetat.

Cercetarea celor două articole ale legii agrare din anul 1848, ne duce la cîteva concluzii principale.

Dreptul de proprietate al feudalului încetează numai asupra vetrelor și pămînturilor iobăgești — colonice sau urbariale — prin urmare, legea nu se atinge de pămînturile domnești, de proprietatea alodială, baza puterii economice a nobilimii, nici de prestațiile anumitor categorii de supuși.

Legea nu definește calitatea de urbarialist și nu fixează criteriile după care să se poată determina natura iobăgească sau alodială a pămîntului — arător, obținut prin defrișări — a pădurii, pășunii, livezii, etc.³. Ori natura pămîntului se poate determina foarte greu, pentru că în Transilvania, spre deosebire de Ungaria, lipsește urbariul⁴.

¹ K ö v á r i L., p. 53; încetarea sarcinilor iobăgești s-a fixat pentru 18 iunie 1848. Szabó L., *op. cit.*, p. 389; datoriile restante în robota sau de altă natură se vor achita de către iobagi și jeleri. K ö v á r i L., *op. cit.*, p. 55, pct. 3; comunicatul guvernului precizează că pămînturile alodiale, care se află în posesiunea (în mîna) și folosința foștilor iobagi și jeleri, rămîn în proprietatea foștilor domni de pămînt, iar foștii iobagi și jeleri vor presta ca și pînă aci pentru astfel de sesii robota, dijma și taxe.

² 1848-évi, p. 15, § 2; legea care se va vota la proxima dietă va determina capitalul de despăgubire, corespunzător beneficiilor pierdute și modalitățile achitării lui.

³ I. Grimm, *op. cit.*, p. 58, și „Gazeta Transilvaniei”, 1851, nr. 82, p. 337—338; și nr. 83, p. 341—342.

⁴ Szabó I., *op. cit.*, p. 345.

Sarcinile feudale încetează pentru iobagii și jelerii cu sesii proprii — colonicale, iobăgești — și numai acelea pe care ei le-au suportat după aceste pământuri, deci aceste categorii de supuși continuă să facă prestații și să dea dijme domnului de pământ după pământurile alodiale, care se află în folosința lor.

În situația jelerilor fără sesii și a curialistilor contractualiști — păturile cele mai sărace ale țărănimii, câteva sute de mii — nu intervine nici o schimbare din punct de vedere agrar, pentru că aceștia lucrează pământ alodial, prin urmare legea îi obligă să presteze servicii și mai departe, după vechile invoieli¹.

Legea nu reglementează acele raporturi dintre feudali și supușii lor care s-au produs de pe urma folosirii în comun a pădurilor, pășunilor și stufărișurilor.

Legea nu s-a sesizat de revendicările țăranilor de pe pământul crăiesc, cuprinse la punctul 11 din Hotărârile de la Blaj².

În sfârșit, instanțele judecătorești speciale, prevăzute de lege, au fost instituite târziu, după 1854 și prin structura lor au favorizat întotdeauna pe feudali în cauzele litigioase, numeroase și complicate, dintre aceștia și țărani — discriminarea pământurilor, dreptul de folosință al pășunilor, pădurilor, stufărișurilor ș.a.

Prin urmare, conținutul celor două articole de lege și concluziile care se desprind din cercetarea lor, arată deficiențele legii agrare din anul 1848 și caracterizează convingător pe autorii ei: nobilimea mare și mijlocie, din care se compunea în covârșitoare parte dieta transilvăneană.

Legea este incompletă, imprecisă, interpretabilă și inechitabilă³.

Comisia urbarială formată din reprezentanții transilvăneni în dieta comună din Pesta, care s-a deschis după proclamarea unirii și închiderea dietei transilvănene, a întocmit un proiect de lege mai just, după modelul legii maghiare, care însă nu s-a putut dezbate în luna septembrie, pentru că în această lună a început acțiunea militară austriacă împotriva guvernului revoluționar maghiar, în vederea înăbușirii revoluției⁴. Și această împrejurare a îndemnat pe proprietarii de pământ din Transilvania să pretindă în continuare, unde au mai putut, prestațiile de mai înainte, din care cauză s-au produs răzvrătiri din partea iobagilor maghiari și români⁵.

În aceeași dietă comună s-a dezbătut proiectul de lege referitor la despăgubirea stăpînilor de moșii, iar guvernul a fost însărcinat cu întocmirea unui proiect pentru finanțarea acestei lucrări, care să fie luat în discuție în proxima sesiune. Dar dieta nu s-a mai convocat din pricina evenimentelor, încît dezbaterile asupra proiectului de lege referitor

¹ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 15 și Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 344—345.

² 1848-évi. p. 18, 20; articol de lege nr. VI.

³ Szabó L., *op. cit.*, p. 320.

⁴ Szekély Gyula, *Magyar történet* (Istorie maghiară), V. Budapesta, 1936, p. 304.

⁵ *Ibidem*, p. 304.

la despăgubiri nu s-au încheiat, iar proiectul din urmă nici nu s-a dezbătut¹. Din cauza aceluiași eveniment nu au luat ființă nici instanțele judecătorești, chemate să determine natura urbanială sau alodială a pământurilor care se găseau în folosința foștilor iobagi și astfel să înlăture neînțelegerile dintre aceștia și foștii stăpîni².

Legea agrară a dietei transilvănene, prin scăderile ei, a nemulțumit pe foștii iobagi, cu deosebire pe jelerii fără sesii și pe curialisti, pentru că aceștia au interpretat dispozițiile care se refereau numai la iobagi, și în favorul lor. Nemulțumirile care au fost sporite și de lăcomia nobililor, deși aceștia se aflau în situație critică în 1848, au determinat pe țărani la mișcări și răsvrătiri, la acte de violență și abuzuri față de stăpîinii de moșii, care au continuat și după înăbușirea revoluției. Țăranii, romîni și maghiari, deopotrivă, au refuzat împlinirea sarcinilor față de domnii de pămînt, îndeosebi jelerii fără sesii și curialistii³. Au atacat averea stăpînitorilor feudali și și-au însușit pămînturi alodiale. Mulți țărani, de teama reintroducerii servituțiilor feudale, au refuzat chiar și lucrul pe bani, dacă oferta venea din partea foștilor stăpîni⁴. În cursul revoluției ei au devastat pădurile feudalilor și pe cele cuprinse le-au împărțit între ei⁵. Foștii stăpîni au silit pe foștii iobagi, sub diferite pretexte, la slujbe urbaniale, din care cauză sate întregi s-au plîns guvernului⁶. Au încercat să cuprindă pentru ei pămînturile iobăgești și să restrîngă sau să retragă exercițiul dreptului de folosință al pădurilor și pășunilor pe care îl aveau iobagii⁷.

¹ Szabó Ervin, *Társadalmi és Pártharcok az 1848/49-es magyar forradalomban* (Lupte sociale și de partid în revoluția magh. din 1848—49) Viena, 1921, p. 315, 333, 358.

² A Kolozsvári ügyvédegyletnek a képviselőház elé terjesztett törvényjavaslattalokra tett észrevételei (Observațiile baroului avocaților din Cluj asupra proiectelor de legi prezentate camerei deputaților) Cluj, 1877, p. 3. Gáman Zs., *op. cit.*, p. 16; din cauza evenimentelor nu s-a trecut nici la redactarea proiectelor de legi privitoare la despăgubirea corporațiilor, care au pierdut pămînturile iobăgești prin desființarea raporturilor urbaniale (cf. art. VI din legile dietei) și la alte dijme (cf. același art.).

³ Vajda László, *Néhány szó az 1854 június 21-én kibocsátott l. m. urbéri nyiltparancs...* (Cîteva cuvinte despre patenta urbanială din 21 iunie 1854) Cluj, 1868, p. 26 și Kövári L. *Erdély története, op. cit.*, p. 21.

⁴ Kolozsvári Lap (ziar) 1849, nr. 5, p. 18, în Comunicatul guvernului transilvănian dat la 20/XI, 1849. Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 439—441; acte de violență față de nobili. Erdély szabadságharca, 1848—49, a hivatalos iratok, levelek és hirdapok tükrében (Lupta pentru libertate a Transilvaniei în 1848—49, în lumina actelor oficiale, scrisorilor și ziarelor), culese de Bözödy Gy., Cluj, 1945, p. 36, actul nr. 9; refuzul iobagilor eliberați de a lucra foștilor stăpîni.

⁵ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 135.

⁶ Culegere de prea înalte patente ce s-au emis pentru Transilvania, „Publicațiunea” nr. 52 din 10.I.1950; Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 367 și Axente Sever, *op. cit.*, p. 166—167. Szabó E., *Társadalmi* p. 258; a doua adunare națională a romînilor de la 16 septembrie a cerut și ea încetarea robotei, ceea ce înseamnă că în Transilvania în mai multe locuri poporul e silit încă la robotă.

⁷ Culegere..., nr. 52 și I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 135. Trocsányi Zs., *op. cit.*, p. 366—383; exemplificarea raporturilor dintre supuși și stăpîinii feudali după legea agrară. „Gazeta Transilvaniei”, 1863, nr. 98—99, p. 380, în Discursul deputatului dr. I. Rațiu în dieta transilvăniană din 1863; din această cauză mii și mii de neînțelegeri și procese între foștii iobagi și domnii de pămînt, după 1848.

Nu cunoaştem exact pământul urbanial evaluat în iugăre cadastrale, care pînă la 1848 a fost în posesiunea ţăranilor supuşi, nici numărul acestor supuşi, pentru care la anul 1848 s-au desfiinţat raporturile şi obligaţiile urbaniale, nici suprafaţa pământului care urma să treacă în proprietatea foştilor supuşi, pentru că atunci nu s-a făcut o statistică oficială sau un recensămînt în acest sens.

Ştim însă după o evidenţă oficială, întocmită mai tîrziu de Comisia regnicolară pentru degrevarea pământului, că în Transilvania şi Partium de la 1848 pînă la 1861 au trecut în proprietatea foştilor supuşi urbaniali 173.781 sesii iobăgeşti cu o întindere de 1.616.674 iugăre din suprafaţa totală de 4.680.000 iugăre pămînt de cultură¹.

În concluzie, deficienţele numeroase ale legii agrare şi consecinţele ei apropiate, dureroase atît pentru ţărănimea dependentă cît şi pentru cea eliberată în condiţiile cunoscute, ţărănime care era hotărîtă să se elibereze total şi definitiv de sub exploatare, dovedesc că anul 1848 a desfiinţat parţial raporturile şi obligaţiile feudale, deşi încetarea lor a ajuns o necesitate a procesului de dezvoltare economică şi socială.

Totuşi scăderile numeroase şi substanţiale ale legii agrare de la 1848 au fost în parte înlăturate în epoca absolutismului şi „regimului liberal“ prin constituţia imperială, prin patente şi decrete, dar problema a fost rezolvată parţial şi mai mult teoretic prin faptul că aplicarea şi executarea măsurilor luate au fost încredinţate autorităţilor administrative şi judecătoreşti speciale — urbaniale — cu caracter de clasă.

Această împrejurare şi intenţia evidentă a clasei stăpînitoare de a menţine ţărănimea în dependenţă, au împiedicat improprietărea tuturor iobagilor, iar procedura greoaie şi de durată împreună cu suma prevăzută pentru răscumpărarea prestaţiilor, prin mijloace proprii, de către celelalte categorii de supuşi inclusiv iobagii care aveau în folosinţă pământul alodial, au făcut aproape imposibilă trecerea în proprietatea acestora a pămînturilor folosite de ei.

¹ Gámán Zs., *op. cit.*, p. 11; I. Grimm, *op. cit.*, p. 150, 162. Evidenţa a fost întocmită la 1861; I. Grimm, *op. cit.*, p. 150. Cele 4.680.000 iug. de pămînt — numit de I. Grimm „Kulturland“, iar de Gámán Zs. „Gazdasági birtok“ — cuprind pe cel arător, livezile, grădinile şi locurile de păşune; I. Grimm, *op. cit.*, p. 162 şi Gámán Zs., *op. cit.*, p. 11.